

In the article on the basis of theoretical and methodological analysis the process of formation of creativity in the educational activities of university has been considered; analysis for effective forms to realize the creative component in the structure of training of future social workers has been conducted; the block structure of independent work has been described aimed at self-actualization, self-development, self-realization of creative skills of future social workers in professional activities; basic content elements of "Diary of creatization" have been defined.

Key words: creation, creativity, creativity process of formation, future social workers, lecture, seminar, training.

УДК 37.013.42: 37.046

ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ЯК ІННОВАЦІЙНА ОСНОВА ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Поліщук Віра Аркадіївна

м. Тернопіль

У статті розкрито підходи наукових шкіл щодо трактування суті праксеологічного підходу; характеризувано суть і функції праксеологічного підходу, проаналізовано можливості використання праксеологічного підходу у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Особливу увагу приділено аналізу можливостей використання праксеологічного підходу щодо формування у суб'єктів цього процесу (викладачів вищого навчального закладу, соціальних працівників, задіяних до професійної підготовки майбутніх фахівців, студентів) вміння обирати ефективні технології його реалізації з оптимізацією ресурсних витрат, а також уміння результативно планувати й виконувати фахову діяльність в майбутньому.

Ключові слова: соціальний працівник, професійна підготовка, майбутній соціальний працівник, праксеологічний підхід, суть праксеологічного підходу, функції праксеологічного підходу, удосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Постановка проблеми. Утвердження в Україні соціальної роботи як напрямку професійної діяльності і професійної підготовки майбутніх соціальних працівників сприяє розширенню меж соціогуманітарного сегменту і посиленню його практикоорієнтованої складової. Розвиток професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності 130102 «Соціальна робота» освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавр, спеціаліст і магістр у ВНЗ зумовлює виникнення нових освітніх і науково-дослідних традицій та є інноваційним простором для діалогу освіти, суспільства і людини. Однією з основних вимог до соціальної роботи як сфери науково-дослідного й освітнього пошуку є наявність зв'язків між теорією і практикою та необхідність підготовки висококваліфікованих конкурентоздатних фахівців, готових успішно, ефективно і результативно виконувати професійні функції й завдання.

Мета статті полягає у розкритті потенціалу праксеологічного підходу у вдосконаленні професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій вказує на те, що в сучасних умовах в професійній освіті все ширше впроваджується інноваційний підхід, заснований на позиціях філософії дії, основою якої є класичні роботи А.Еспінаса, Т.Котарбінського. Л. фон Мізеса. Є.Слуцького та інших. Зусиллями сучасних дослідників у різних сферах соціальної науки й практики, в тому числі й професійній освіті, формується праксеологічна парадигма (І.Колеснікова, К.Куроода, М.Сацков та ін.).

Виклад основного матеріалу. Болонський процес в Україні, сучасні законодавчо-нормативні документи у сфері професійної освіти ставлять нові вимоги до якості професійної підготовки майбутнього фахівця, ініціюючи процеси формування його професійної компетентності, конкурентоспроможності, готовності до практичного виконання фахової діяльності з мінімальними ресурсними затратами. Вирішенню окреслених завдань сприяє реалізація інноваційних педагогічних підходів, одним з яких є праксеологічний.

У дослідженнях Т.Котарбінського, М.Сацкова, Є.Слуцького та ін. праксеологія трактується як наукове знання про організацію успішної діяльності за допомогою навчання особистості свідомо-

му вибору засобів, прийомів й методів роботи, що забезпечують найкращі результати праці, активізують творчість, сприяють формування раціональної системи внутрішніх спонук й активної перетворюючої діяльності.

У середині ХХ століття польський філософ Т.Котарбінський опублікував «Трактат про хорошу роботу», що став основою формування праксеологічного підходу як специфічного способу аналізу людської діяльності в аспекті її цілевідповідності, раціональності, ефективності. Дослідник трактує праксеологію як загальну теорію ефективної («справної») організації діяльності, що охоплює три групи проблем: аналітичний опис, характеристику, класифікацію і систематизацію практичних дій; вивчення умов і законів, що визначають ефективність дій; вивчення генези розвитку різних видів діяльності та шляхів їх удосконалення. На думку Т.Котарбінського, праксеологія є сферою наукового пізнання, яка синтезує дані різних наук, що стосуються організації праці, й охоплює лише аспекти, притаманні будь-якій діяльності й мають загальний характер. «Праксеологія – це типова модель організаційної науки, спрямовану на напрацювання практичних порад, з асиміляцією й систематизацією даних з різних наук під кутом зору завдань цієї сфери діяльності» [3, с.18].

Саме відсутність самостійної дисципліни, що вивчає умови максимальної ефективності дій, а також існування парадоксів ефективної дії, наприклад, коли за допомогою мінімального втручання можна досягнути суттєвих змін, а інколи максимум зусиль не забезпечують очікуваного результату, стало, на думку Т.Котарбінського, основним мотивом праксеологічних досліджень.

Розглядаючи специфіку праксеологічного підходу П.Зуєв трактує праксеологію як науку, що досліджує норми, принципи, структуру й закономірності організації ефективної діяльності, спрямовану на вдосконалення життєдіяльності та вирішення таких основних завдань:

- 1) виявлення факторів та умов, що дають змогу підвищити ефективність діяльності особистості;
- 2) реалізацію завдань соціально-діяльнісної адаптації та активної зміни середовища особистості;
- 3) зміни суб'єкта діяльності з метою актуалізації, саморегуляції, самовдосконалення;
- 4) органічне поєднання теорії й практичних дій суб'єктів діяльності [1, с.9].

Основним завданням праксеології є характеристика реальних людських можливостей, визначення об'єктивних і суб'єктивних дій, сприяння становленню ідеалів і цінностей особистості, оптимізація життєдіяльності і життєзабезпечення як в індивідуальному, так і суспільному контексті. У науковому пізнанні праксеологічна проблематика передбачає вивчення цілеспрямованої праксеологічної діяльності людей, спрямованої на перетворення природи і суспільства, відтворення продуктивних сил й суспільних відносин. У якості ціннісно-цільового орієнтиру ефективної діяльності праксеологія висуває базове поняття «практична успішність», регулятивна й операціоналізуюча сила якого зумовлює потенціал праксеологічного підходу у вищій освіті – розширення базових понять прикладного рівня категоризації, що забезпечують ментальну сферу практичної діяльності поняттями інструментального

характеру (засоби, методи, технології).

Праксеологічний підхід, пов'язаний з розвитком і впровадженням праксеології, почав формуватися у другій половині XX століття. Він спрямований на вивчення людської діяльності з позицій оптимальності її здійснення. Основне завдання праксеологічного підходу – вивчення, пошук і впровадження всього необхідного для ефективної діяльності. Основою праксеологічного підходу є категорії цінності й зміст, якості, норми, цілі, дії й процедури, результати та продукти, корекція діяльності.

Потенціал праксеологічного підходу є потенціалом методологічного характеру, що ґрунтується на осмисленні й реалізації теоретичних концепцій, підходів, ідей шляхом їх інтерпретації та конкретизації, що уможливорює концептуальні зміни практики відповідно з новими цінностями праксеологічного підходу. Праксеологічний підхід дає змогу виявити ефективні способи орієнтації й вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників на забезпечення їх успішності в майбутній професійній діяльності; встановити зв'язок професійної підготовки фахівців з ефектами їх практичної професійної успішності; фіксувати й інтерпретувати праксеологічно значущі ефекти професійної підготовки.

Використання ідей та принципів праксеології в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу уможливорює підвищення ефективності процесу професійної підготовки, що відповідає вимогам нової освітньої парадигми й змінним соціально-економічним умовам в суспільстві. Відповідно, для організації й реалізації ефективної професійної підготовки майбутніх соціальних працівників доцільно використовувати праксеологічний підхід, який дає змогу виявити загальні закономірності й принципи раціональної фахової діяльності, шляхи й умови підвищення ефективності професійних дій та формує у студента вміння «бути практично успішним», що з праксеологічної точки зору передбачає:

- 1) володіння прийомами самопізнання, що дають змогу виявити здібності і можливості, сильні і слабкі сторони власної особистості (у цьому контексті значну допомогу відіграють психологічні тести, самоаналіз, вивчення практичного досвіду інших людей);
- 2) вміння будувати і коректувати свої життєві плани і стратегії, базуючись на самопізнанні та опираючись на власні можливості й допомогу педагогів, наставників, досвідчених фахівців;
- 3) вміння орієнтуватися в складних ситуаціях, в яких обмаль інформації і можливий ризик, приймати рішення і діяти з урахуванням розумного ризику, базуючись на аналізі власних та чужих помилок;
- 4) володіння основними стратегіями діяльності в професійній сфері.

Тобто реалізація праксеологічного підходу в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу уможливорює формування у студентів сукупності професійно зумовлених знань, практичних вмінь, що є основою успішної діяльності за рахунок свідомого вибору методів, прийомів і засобів роботи, забезпечують результативність праці, активізують творчість, спонукають до активної творчої діяльності.

Дослідниками виокремлено функції праксеологічного підходу у професійній підготовці фахівців, що забезпечують зв'язок об'єктивних і суб'єктивних факторів і сприяють досягненню студентом навчальних вершин з мінімальними затратами. Базуючись на реаліях сфери професійної діяльності соціальних працівників, особливостях професійної підготовки майбутніх фахівців вважаємо доцільне виокремити основні функції: системну, особистісно зорієнтовану, діяльну, тезаурусну і технологічну.

Системна функція праксеологічного підходу дає змогу розглядати й аналізувати досліджуваний об'єкт як систему з усіма наявними їй зв'язками і на цій основі запропонувати цілісну схему успішного управління такою системою. Особистісно зорієнтована функція проявляється в описі умов для повноцінної реалізації особистості в період професійної підготовки й професійної діяльності в майбутньому. Це дає можливість відслідковувати особистісний розвиток студента у вищому навчальному закладі відповідно до його індивідуальних можливостей. Діяльнісна функція праксеоло-

гічного підходу полягає в проникненні у сутність діяльності з психологічної та педагогічної точок зору, виявленні її закономірності, умов успішного протікання, активізації максимальної активності самих студентів у процесі професійного навчання. Тезаурусна функція полягає в освідомленні необхідності володіння термінологією конкретної професійної сфери. Технологічна функція праксеологічного підходу проявляється в можливостях визначення оптимальних педагогічних технологій, спрямованих на розвиток професійної компетентності майбутніх фахівців.

Реалізація функцій праксеологічного підходу в професійній підготовці майбутніх соціальних працівників сприяє актуалізації й реалізації таких його характеристик як «ефективність», що передбачає досягнення високого результату з мінімальними ресурсними витратами, «результативність» – співвідношення поставленої мети і досягнутого результату та «оцінка», що характеризує ту чи іншу дію з позиції її ефективності й результативності.

Сутність праксеологічного підходу в професійній підготовці соціальних працівників полягає в організації найбільш раціональної і оптимальної діяльності учасників освітньо-виховного процесу, що забезпечує ефективне досягнення поставлених цілей навчання й особистісного формування; формування готовності до удосконалення майбутньої професійної діяльності з орієнтацією на максимальну цілевідповідність. Тобто окреслений підхід не лише визначає норми вдосконалення діяльності, але й сприяє напруженню рекомендацій щодо оптимізації й економізації професійних дій. Тому для праксеології особливим є поняття «дія», як основа будь-якої діяльності. Дією називається процес вирішення завдання, що охоплює процеси цілевідповідності й пошуку засобів. У процесі професійної підготовки найбільш оптимальним способом економізації дій є їх автоматизація, яка полягає в зміні інтенсивних дій людини на механічні, що досягається шляхом їхнього регулярного повторення. За допомогою автоматизації відбувається економія не лише зусиль і часу, а часто і матеріальних ресурсів. Т.Котарбінський таким чином розглядає дію з праксеологічних позицій: «Діяти осмислено – означає усвідомлено змінити дійсність; це прагнути до певної мети в конкретних умовах за допомогою відповідних засобів, для того, щоб існуючі умови інтегрували в такі, що відповідають поставленим цілям; це вказує на те, що необхідно залучити у дійсність фактори, результатом яких є перехід від системи визначення початкових умов до системи визначення кінцевих цілей. Дії, які ми плануємо здійснити, вимагають троякого здійснення: 1) визначення мети (цілепокладання); 2) визначення умов, що стосуються дійсності; 3) визначення засобів, адекватних як поставленій меті, так і існуючій дійсності. Мета, умови і засоби – це три елементи практичної діяльності» [2, с. 785].

Характеристикою праксеологічного підходу у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників є співвідношення знань і практики професійної діяльності, які розглядаються в єдності. Поєднання теоретичних знань про правильність виконання дії та безпосередньо правильне виконання практичної дії забезпечує успішність діяльності. Праксеологічний підхід передбачає ретельну підготовку планування й проектування професійної діяльності та до здійснення дій. Проектування полягає в обдумуванні дій, очікуваних продуктів і результатів з позицій певних умов, необхідних для їх виконання і отримання. Тоді як планування дій має бути конкретним і точним та поєднуватися з цілепокладанням, визначенням ближніх і дальніх цілей.

Організація професійної підготовки майбутніх соціальних працівників на засадах праксеологічного підходу уможливорює оволодіння майбутніми фахівцями методами і засобами самостійного пошуку й оволодіння новими знаннями, уміннями керувати своєю професійною підготовкою та вміннями й навичками організації власної фахової діяльності в майбутньому.

Праксеологічний підхід в професійній підготовці майбутніх фахівців з соціальної роботи має багатий потенціал у вирішенні проблеми організації навчально-виховного процесу студентів, що проявляється як у розвитку особистості студента, так і в пошуку нових способів забезпечення збагачення змісту наукових предметних сфер і вдосконалення практико зорієнтованих технологій.

Висновки. Отже, праксеологічний підхід у професійній підго-

товці майбутніх соціальних працівників передбачає формування у суб'єктів цього процесу (викладачів вищого навчального закладу, соціальних працівників, задіяних до професійної підготовки майбутніх фахівців, студентів) вмінь обирати ефективні технології (зміст, форми, методи й засоби) його реалізації з оптимізацією ресурсних витрат, а також уміння результативно планувати й виконувати фахову діяльність в майбутньому. Праксеологічний

підхід у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників дає можливість передбачати й реалізовувати нове бачення результатів цього процесу, яке передбачає не лише сформованість певних вмінь і навичок, але й здатність і готовність особистості до практичної діяльності й вирішення різного роду професійних завдань й професійного зростання у контексті концепції навчання упродовж усього життя.

Література та джерела

1. Зуев П.В. Праксеологический подход к решению проблемы повышения эффективности обучения / П.В.Зуев // Педагогическое образование и наука. – 2008. – №3. – С. 7–15.
2. Котарбинский Т. Избранные произведения / Тадеуш Котарбинский. – М.: Издательство иностранной литературы, 1963. – 916 с.
3. Котарбинский Т. Развитие праксеологии / Тадеуш Котарбинский // Польское обозрение. – 1962. – №12. – С.15–27

В статті розкриті підходи наукових шкіл щодо трактування сутності праксеологічного підходу; охарактеризовано сутність і функції праксеологічного підходу, проаналізовані можливості використання праксеологічного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Особливу увагу приділено аналізу можливостей використання праксеологічного підходу при формуванні в суб'єктів цього процесу (преподавателей высшего учебного заведения, социальных работников, привлеченных в процесс профессиональной подготовки будущих специалистов, студентов) умения определять эффективные технологии его реализации с оптимизацией ресурсных затрат, а также умения результативно планировать и выполнять профессиональную деятельность в будущем.

Ключевые слова: социальные работники, профессиональная подготовка, будущий социальный работник, праксеологический подход, сутність праксеологічного підходу, функції праксеологічного підходу, удосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

This article deals with scientific schools approaches concerning the interpretation of praxeological approach; it characterizes the essence and function of the praxeological approach. The author has analyzed the possibility of praxeological approach using in the future social workers training. Particular attention has been paid to the analysis of the possibilities of the praxeological approach using in forming of this process (university teachers, social workers, who are involved in future professionals training, students) ability to choose the effective technologies for its implementation with the resource costs optimization, and the ability to effectively planing and performing professional activities in the future.

Key words: social worker, vocational training, future social worker, praxeological approach, the essence of the praxeological approach, praxeological approach features, professional training of future social workers.

УДК 37.013.42 (075.8)

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ ТА ДІТЬМИ ПОЗБАВЛЕНИМИ БАТЬКІВСЬКОЇ ОПІКИ

Поліщук Юрій Йосипович
м.Тернопіль

У статті значна увага приділена розкриттю причин появи дітей-сиріт в закладах інтернатного типу, розкрито особливості роботи соціальних педагогів з дітьми-сиротами та дітьми позбавленими батьківської опіки. Схарактеризовано основні напрями функціонування соціально-педагогічного комплексу закладу інтернатного типу і його вплив на процес виховання і соціалізації вихованців. На основі аналізу професійних функцій соціальних педагогів, які працюють в закладах інтернатного типу, визначено їхні основні функціональні обов'язки.

Ключові слова: соціальні педагоги, діти-сироти, діти позбавлені батьківської піклування, заклади інтернатного типу, соціально-педагогічна діяльність, соціально-педагогічний комплекс, соціалізація, виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями.

Економічні та соціальні негаразди, що супроводжують трансформаційний період розбудови незалежної України, негативно відбиваються на функціонуванні сім'ї як окремого соціально-виховного інституту, загострюють демографічну кризу, спричиняють нові проблеми, які зумовлюють «відмежування» дитини від сім'ї, а також катастрофічне збільшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки.

Сирітство як соціально-педагогічна проблема є однією із найбільш трагічних суспільства. Аналіз досліджень, проведених Українським центром соціальних досліджень серед вихованців шкіл-інтернатів, засвідчує, що інтернатна система лише частково вирішує проблеми дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківської опіки, але в цілому не здатна задовольнити їх потреби в фізичному, соціальному та культурному розвитку. Враховуючи зазначене

вважаємо, що покращити ситуацію можуть всебічно підготовлені до роботи з даною категорією клієнтів соціальні педагоги, що відповідно вимагає підготовки майбутніх соціальних педагогів спеціалізації «соціальний патронаж дітей-сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування».

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Українські педагоги-науковці накопичили досить багатий досвід вивчення теоретичних засад організації роботи з дітьми-сиротами в національному освітньому просторі

У вітчизняній науці соціально-педагогічні підходи щодо виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування розглядали Л. Артюшкіна, Г. Бевз, Л. Волинець, І. Пеша, А. Поляничко, І. Трубавіна, О. Яременко, Т. Старченко, М. Черниш, І. Пустельник, М. Гончаров та інші. Зокрема, Л. Артюшкіна і А. Поляничко акцентують свою увагу на аспектах роботи соціального педагога з дітьми-сиротами в умовах школи-інтернату.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Зважаючи на недостатній рівень вивчення та аналізу можливостей організації роботи з дітьми-сиротами, вважаємо за доцільне проаналізувати досвід роботи із зазначеною категорією клієнтів та визначити основні ідеї та форми його реалізації. На нашу думку, вивчення та окреслення можливостей покращення зазначеної сфери роботи сприятиме активізації цього процесу.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами. Матеріали статті виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Тернопільського національного педагогічного університету імені В.Гнатюка у зв'язку з розробкою теми «Теоретико-методологічні основи професійної підготовки фахівців в умовах